

Ptolemajo sūdinai prie Dunojaus ir Vyslos: bendrumų paieškos

DARIUS ALEKNA

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius

El. paštas aleknadarius@yahoo.fr

Senųjų baltų, konkrečiau – vakarų baltų, arba aisčių, – tyrimais besidomintys skaitytojai, be abejo, žino, kad Ptolemajas (apytikriai 100–170 m.) mini bent dvi jų gentis – galindus (Γαλίνδαι) ir sūdinus (Σουδινοί) šiauriniame Vyslos krante (*Geogr.* III, 5, 21), kurių buvimą fiksuoja ir XIII–XIV a. Vokiečių ordino dokumentai. Kur kas mažiau žinoma, kad tas pats Ptolemajas mini sūdinus (Σουδινοί / Σουδιανοί) šiaurinėje Dunojaus vidurupio pakrantėje (*Geogr.* II, 11, 25), su šia sūdinų gentimi kalbininkai sieja ir Sudetų kalnus (*Geogr.* II, 11, 7; II, 11, 23: Σούδητα ὄρη), kurių lokalizacija taip pat yra problemiška. Pasiremiant Ptolemajo žiniomis apie pietrytinę Germanijos pakraštį – jo minimomis upėmis, kalnais, tautomis, straipsnyje mėginama tiksliau lokalizuoti šiuos Padunojo sūdinus. O surinkus ir apibendrinus visas to meto žinias apie sūdinų kaimynus markomanus, novaristus ir kt. (Cezaris, Strabonas, Velijus, Arianas, Plinijus, Tacitas), mėginama juos surikiuoti į bendrą I–II a. to krašto istoriją. Pagaliau, pasiremiant geografijos, kalbotyros ir archeologijos duomenimis ir bendresniais to meto Barbaricum erdvėje gyvenusių tautų judėjimo dėsningumais, mėginama pagrįsti hipotezę, kad Padunojo sūdinai galėjo būti Ptolemajo Pavyslyje įkurdintų ir Sūduvos sūduviais laikytinų sūdinų (autorius drįsta juos tapatinti su Bogačevo kultūra) dalis.

Raktažodžiai: Ptolemajas, sūdinai, Sudetų kalnai, gintaro kelias, markomanai

Savo *Geografijoje* pasakodamas apie Europinės Sarmatijos tautas, gyvenusias palei šiaurinę Vyslos krantą, Ptolemajas pamini venedus (Οὐενέδαι), galindus (Γαλίνδαι), sūdinus (Σουδινοί), stavanus (Στανανοί) ir kt. Jo aprašyme tai antroji šiauriniame Vyslos krante gyvenančių tautų eilė. Pirmojoje minimi gitonai (Γύθωνες), finai (Φίννοι), sulonai (Σούλωνες), frugudionai (Φρουγουδίωνες) ir avarinai (Αἰαρινοί) čia, mūsų manymu, Ptolemajo buvo įkurdinti klaidingai [2] (1). Iš visų paminėtų šiaurinio Pavyslio tautų šiandien neabejojama tik dėl sūdinų ir galindų: jų tikrumą po tūkstančio metų patvirtina Viduramžių šaltiniai. Tačiau Ptolemajas sūdinus pamini buvus ir prie Dunojaus,

(1) Plačiau apie Ptolemają ir jo žinias apie Vyslos apylinkes žr. [1].

kažkur į pietus nuo Sudetų kalnų. Ką šiandien turimi duomenys leidžia pasakyti apie šiuos Dunojaus sūdinus? Ar įmanoma juos tiksliau lokalizuoti? Kur buvo Ptolemajo Sudetų kalnai ir ar jie susiję su sūdiniais? Pagaliau, ar įmanoma įsivaizduoti ryšį tarp Vyslos – Mozūrų ežerų sūdinų ir Dunojaus sūdinų? Toliau pamėginsime atsakyti į šiuos klausimus.

Pirmiausia perskaitykime, ką pasakoja Ptolemajas. Jis, rašydamas apie Didžiąją Germaniją ir vardydamas joje gyvenusias tautas, sako:

II, 11, 22–25: (22) Į rytus nuo Abnobajų kalnų po svebais (Συήβους) gyvena kasuarijai (Κασουάριοι), paskui nertereaniai (Νερτερεάνες / Νερτερεανοί), paskui dandutai (landudijai) (Δανδοῦτοι / Λανδουδίοι), po kuriais turonai (Τούρωνοι) ir marvingai (marvintai) (Μαρουίνγοι / Μαροῦντοι). (23) Po kamavais (Καμανοῦς) – chatai (latai) (Χάτται / Λάτται) ir tūbantai (Τούβαντοι), virš Sudetų kalnų (Σούδητα ὄρη) – teuriochaimai (Τευριοχαίμαι), o po kalnais – varistai (novaristai) (Οὐαριστοί / Νουάριστοι). Tada – Gabretos giria (Γαβρήτα ὄρη). (24) Po marvingais kūrionai (Κουρίωνες), tada chaituorai (Χαιτούωροι) ir iki Danubijaus upės – parmaikampai (Παρμαϊκάμποι). (25) Po Gabretos giria markomanai (Μαρκομανοί), po jais sūdinai (sūdianai) (Σουδινοί / Σουδιανοί) ir iki Danubijaus upės – adrabaikampai (Αδραβαικάμποι) (2).

Skaitydami ištrauką pastebime, kad Ptolemajas pirmą paminėjęs Sudetų kalnus. Tad nuo jų ir pradėkime.

SUDETŲ KALNAI

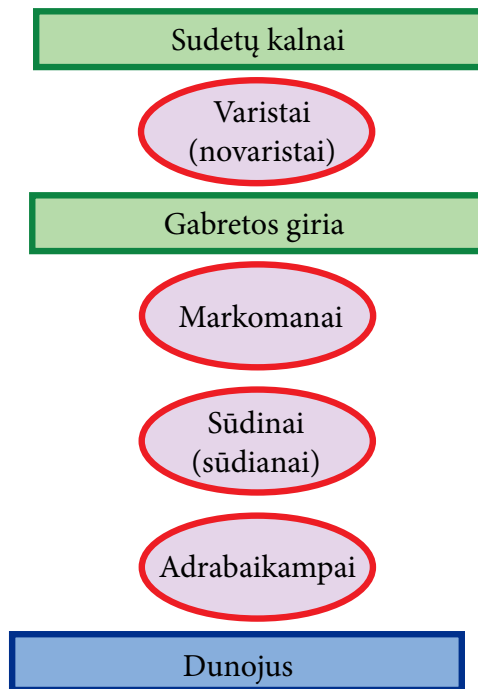
Pirmiausiai dega pasakyti, kad Čekijos, Lenkijos ir Vokietijos pasienyje stūksantys kalnai šiuo vardu buvo pavadinti XVI a. pabaigoje: jį 1588 m. iš Ptolemajo *Geografijos* nusižiūrėjo ir būtent šiai kalnų grandinei pritaikė Melanchtono sekėjai (3). Kalnų pavadinimai istorijoje dažnai kinta. Iš visų Ptolemajo Germanijoje minimų kalnų pavadinimo nepakeitė tik Alpės. Upių vardai šiuo požiūriu daug stabilesni: nors kai kurios upės vardus ir pakeitė, tačiau bent jau didžiosios (beje, ne tik), pvz., Reinas, Elbė, Vysla, ką jau kalbėti apie Dunojų, savo vardus išsaugojo.

Tik ar nesuklydo Melanchtonas, minėtus kalnus laikydamas Ptolemajo Sudetais (Σούδητα ὄρη)? Ką apie juos sako Ptolemajas? Sudetų kalnus jis paminėjęs du kartus. Pirmiausia – vardydamas visus Germanijos kalnus:

-
- (2) Ptol. *Geogr.* II. 11. 22–25: „Πάλιν ἀπ’ ἀνατολῶν μὲν τῶν Ἀβνοβαίων ὀρέων οἰκοῦσιν ὑπὸ τοὺς Συήβους Κασουάριοι, εἶτα Νερτερεάνες (Νερτερεανοί), εἶτα Δανδοῦτοι (Λανδουδίοι), ὑφ’ οὓς Τούρωνοι καὶ Μαρουίνγοι (Μαροῦντοι). Ὑπὸ δὲ τοὺς Καμανοῦς Χάτται (Λάτται) καὶ Τούβαντοι, καὶ ὑπὲρ τὰ Σούδητα ὄρη Τευριοχαίμαι, ὑπὸ δὲ τὰ ὄρη Οὐαριστοί (Νουάριστοι)· εἶτα ἡ Γαβρήτα ὄρη. Καὶ ὑπὸ μὲν τοὺς Μαρουίνγους Κουρίωνες, εἶτα Χαιτούωροι, καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ οἱ Παρμαϊκάμποι. Ὑπὸ δὲ τὴν Γαβρήταν ὄρη Μαρκομανοί, ὑφ’ οὓς Σουδινοί (Σουδιανοί), καὶ μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ οἱ Ἀδραβαικάμποι.“ Čia ir toliau naudojuosi naujaisiu Ptolemajo leidimu [19]. Jo sakinių (bet ne knygų ir skyrių) numeracija skiriasi nuo senesniuose tyrimuose visuotinai naudotos [7]. Jei nenurodyta kitaip, visi vertimai straipsnio autoriaus.
- (3) F. Grünzweig [9, 324]: „die Sudeten sind nach PTOL. benannt: der antike Name wurde 1558 als Sudeti montes durch Melanchthon auf die heutige Sudeten übertragen (Egli 1895, 86), aber der Name ist anscheinend richtig gewählt“. Cf. Egli, Emil. Die christlichen Inschriften der Schweiz vom 4. bis 9. Jahrhundert (= Mitteilungen der Antiquarischen Gesellschaft Zürich 24,1), Zürich 1895.

II, 11, 7. Tarp Germaniją raižančių kalnų garsiausi yra paminėtieji ir taikliai taip vadinami Sarmatų (Σαρματικά) kalnai; taip pat kalnai, kurių vardas sutampa su Alpių kalnų pavadinimu (ὀμώνυμα τοῖς Ἀλπίοις) ir kurie yra virš Danubijaus ištakų: jų galų laipsniai 29° / 47° ir 33° / 48° 30'; taip pat vadinamieji Abnobai (Ἄβνοβα), kurių galų laipsniai 31° / 49° ir 31° / 52°, ir Melibokas (Μηλίβοκον), kurio kraštų laipsniai yra 33° / 52° 30' ir 37° / 52° 30'. Po juo yra Semanos giria (Σημανοῦς / Σήμανος ὕλη) ir Askiburgijas (Ἀσκιβούργιον), kurio kraštų laipsniai yra 39° / 54° ir 44° / 52° 30'; ir tuomet vadinamieji Sudetų kalnai (Σουδήτα ὄρη), kurių galų laipsniai yra 34° (31°) / 50° ir 40° / 50°, po kuriais yra Gabretos giria (Γαβρήτα ὕλη). Tarp jų ir Sarmatų kalnų yra Orkynijos dykra (Ὀρκύνιος δρυμός) (4).

Antrasis Sudetų kalnų paminėjimas – jau cituota Germanijos tautos vardijanti ištrauka II, 11, 23.

1 pav. Ptol. *Geogr.* II, 11, 23–25 minimų geografinių objektų ir tautų išdėstymas. Schema sąlyginė: neaišku, ar Ptolemajo brėžiama ašis šiaurė–pietūs išties nėra pakrypusi į vieną ar kitą pusę, taip pat, kokio didumo ir / ar politinio svarbumo yra minimos tautos, kokie tarp jų atstumai, kaip jos susiję su gausiai Ptolemajo kitur vardijamais „miestais“ (*poleis*), etc.

- (4) Ptol. *Geogr.*, II, 11, 7: „Ἰὼν δὲ διεζωκότων τὴν Γερμανίαν ὀρέων ὀνομαστότητα ἐστὶ τὰ τε εἰρημένα καὶ ἰδίως καλούμενα Σαρματικά· καὶ τὰ ὀμώνυμα τοῖς Ἀλπίοις καὶ ὄντα ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Δανουβίου, ὧν τὰ ἄκρα ἐπέχει μοίρας κθ° καὶ λγ° μῆ° L' καὶ τὰ καλούμενα Ἄβνοβα, ὧν τὰ ἄκρα ἐπέχει μοίρας λα° μθ° καὶ λα° νβ° καὶ τὸ Μηλίβοκον, οὗ τὰ πέρατα ἐπέχει μοίρας λγ° νβ° L' καὶ λζ° νβ° L' καὶ λζ° νβ° L' ὕφ' ὃ ἐστὶν ἡ Σημανοῦς (Σήμανος) ὕλη· καὶ τὸ Ἀσκιβούργιον, οὗ τὰ πέρατα ἐπέχει μοίρας λθ° νδ° καὶ μδ° νβ° L' καὶ εἰ τὰ καλούμενα Σουδήτα ὄρη, ὧν τὰ ἄκρα ἐπέχει μοίρας λδ° (λα°) ν° καὶ μ° ν° ὕφ' ἃ ἐστὶν ἡ Γαβρήτα ὕλη· ὧν μεταξὺ καὶ τῶν Σαρματικῶν ὀρέων ἐστὶν ὁ Ὀρκύνιος δρυμός.“

Iš abiejų Ptolemajo minimų vietų sužinome, kad į pietus nuo Sudetų kalnų yra Gabretos giria. Tačiau tarp jų ir Gabretos girios plyti žemės, kuriose gyvena varistai (novaristai). Toliau į pietus, jau už Gabretos girios, gyvena markomanai, sūdinai ir Dunojaus pakrantėje įsikūrę adrabaikampai. Be to, Ptolemajus mums duoda ir Sudetų kalnų koordinates, kuriomis turime remtis labai atsargiai.

Visoje šioje geografinių objektų eilėje turime tik vieną aiškią nuorodą – Dunojų. Jo vieta ir pavadinimas nesikeitė. Visa kita nustatoma remiantis santykinę padėtimi. Šitaip sužinome, kad, žiūrint iš rytų pusės, Sudetų kalnai yra antrasis Ptolemajo Germanijos kalnų masyvas, nes ryčiausią jis vadina Sarmatų kalnais, kuriais ir veda rytinę Germanijos ribą. Toliau analizuodami galime suprasti, kad Sudetų kalnai yra per vieną kalnų grandinę į šiaurę nuo Dunojaus, mat pirmieji kalnai į šiaurę nuo Dunojaus pavadinti Gabretos giria (Γαβρήτα ὄλη). Miškais apaugusius kalnagūbrius „giria“ vadina ne tik Ptolemajus, bet ir kiti apie Germaniją rašantys autoriai. Tad norint geriau susigaudyti krašto geografijoje pirmiausia reikia suprasti, kokius kalnus Ptolemajus vadina šiuo vardu.

GABRETOS GIRIA

Iš visų Ptolemajo išvardytų kalnų (Abnobų, Meliboko, Askiburgijo, Sudetų ir dviejų „girių“ – Gabretos ir Hercinijos) kiti šaltiniai mini tik Germanijos pietvakariuose esančius Abnobų kalnus ir abi „giras“. Apie Gabretą žinoma dar iš I a. po Kr. geografo Strabono (VII, 1, 5), kuris, smulkiau aprašęs didelę Hercinijos girią, toliau trumpai pamini Gabretą, „kitą didelę girią“ (ἄλλη ὄλη μεγάλη Γαβρήτα). Iš to galėtume suprasti, kad Gabretos kalnų grandinė turi būti pakankamai didelė.

Kitoje vietoje, aprašydamas pietinę Germanijos ribą ir ja laikydamas Dunojų, Ptolemajus, pradėdamas nuo jo ištakų, vardija intakus:

II, 11, 5: Pietinį Germanijos kraštą apibrėžia vakarinė Danubijaus upės dalis, kurios padėtis yra tokia: Danubijaus upės ištakos – $30^{\circ}/46^{\circ} 50'$; pirmosios iš Germanijos ištekančios upės santaka – $32^{\circ}/47^{\circ} 15'$; iš pietų atitekančios upės, kuri vadinasi Ainas (Αἶνος), santaka – $34^{\circ}/47^{\circ} 20'$; antrosios iš šiaurės atitekančios ir Gabretos miške (ἐπὶ τὴν Γαβρήταν ὄλην) prasidedančios upės santaka – $36^{\circ}/46^{\circ} 40'$; netoli esanti iš šiaurės per Lunos girią (Λούναν ὄλην) tekančios upės santaka – $39^{\circ} 20'/47^{\circ} 20'(5)$.

Kai kas šiame sąrašė lengvai identifikuojama. Pavyzdžiui, vieningai sutariama, kad Ainas yra Inas (vok. Inn) [19, 223] (6).

Pirmoji iš šiaurės atitekanti upė veikiausiai yra Altmülis (vok. Altmühl), bet mums labiau rūpi Gabretos giriose prasidedanti upė. Labai tikėtina, kad tai Kampo (vok. Kamp) upė, nors galėtų būti ir bet kuri kita upė tarp Altmüles ir Kampo [26] (7).

(5) Ptol. *Geogr.*, II, 11, 5: „Τὴν δὲ μεσημβρινὴν πλευρὰν ὀρίζει τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ τὸ δυσμικὸν μέρος, ὃ θέσιν ἔχει τοιαύτην· ἡ κεφαλὴ τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ λ° μζ° Λγ' τὸ κατὰ τὴν ἐκτροπὴν τοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν πρώτου ποταμοῦ λβ° μζ° δ' τὸ κατὰ τὴν ἐκτροπὴν τοῦ πρὸς μεσημβρίαν φέροντος ποταμοῦ, ὃς καλεῖται Αἶνος λδ° μζ° γ' τὸ κατὰ τὴν ἐκτροπὴν τοῦ πρὸς τὰς ἄρκτους φερομένου δευτέρου ποταμοῦ ὡς ἐπὶ τὴν Γαβρήταν ὄλην λς° μς° γο' τὸ κατὰ τὴν ἐξῆς ἐκτροπὴν τοῦ παρὰ τὴν Λούναν ὄλην πρὸς ἄρκτους ῥέοντος ποταμοῦ πρὸς ἄρκτους ῥέοντος ποταμοῦ λθ° γ' μζ° γ'“.

(6) Taip manė jau C. Mülleris [7, 251], H. Reichertas [26, 621–623].

(7) „jeder Fluß von der Mühl bis zum Kamp“.

Naujųjų laikų tyrėjai, mėgindami identifikuoti Gabretos girią, dažniausiai kalba apie kalnus, šiandien vadinamus Bohemijos miškais (vok. Böhmerwald, ček. Šumava), kurie driekiasi tarp Vokietijos, Austrijos ir Čekijos. Daugiau ginčijamasi svarstant, ar Ptolemajus omenyje turėjo visą dabartinę šių kalnų grandinę, ar tik vieną kurią jos dalį. Mintis, kad Gabretos giria gali apimti visą Bohemijos mišką, o gal ir dar plačiau, remiasi Strabono liudijimu apie Hercinijos girią (*Geogr.* VII, 1, 5), kuriame jis pasakoja apie didelį miškingą ir kalnų ginamą kraštą, kur prasideda Reinas ir Dunojus, kurio ištakas priėjęs Tiberijus, kur yra dabartinis Konstanco ežeras, gyveną vindelikai, helvetai, recijai, bojai. Pasakojimą apie Hercinijos girią Strabonas baigia pastaba, kad „yra ir kita didelė giria, Gabreta, ji yra svebų žemėse, o toliau – Hercinijos giria, jie ir ją valdo“ (8).

Tad jei Gabretos giria yra tokia didelė, kaip ir Hercinijos giria, tuomet, anot šio svarstymo autoriaus H. Reicherto [25], prie Bohemijos miško dar reikia pridėti ir Bavarijos miškais vadinamus kalnus. Kita vertus, E. Šimekas ir dar keletas kitų mokslininkų Gabretos girią susiaurina iki pietinės Bohemijos miško dalies, remdamiesi tuo, kad Ptolemajo vienoje sekoje nuo Sudetų kalnų iki Dunojaus paskutiniai paminėti adrabaikampai [26, 427–430] turėjo gyventi prie kairiojo Dunojaus intako Kampo upės (9). Kita vertus, gretima labiau į vakarus Ptolemajo vardijama genčių eilė (10) baigiama prie Dunojaus ir, manykime, Kampo gyvenančiais parmaikampais, tačiau nemini jokios šiauriau esančios girios ar kalnų.

Kad ir kaip būtų, bet Sudetų vietą Melanchtonas nustatė gana taikliai: pradėję nuo Kampo ir Dunojaus santakos ir kildami į šiaurę išties pirmiausiai kertame Bohemijos miško kalnus (Gabretos giria), toliau turime šiek tiek lygumų ir vėl pasiekiame kalnus, dabar vadinamus Sudetais.

Dėl Ptolemajo aprašomų Sudetų kalnų dydžio taip pat nesutariama: ar jie apima ir Rūdinius kalnus (vok. Erzgebirge), ar tik dab. Sudetus? O gal net ne visus Sudetus? Ar, pasak Ptolemajo, jie tęsiasi į rytus ir už Moravijos vartų, o gal ne? Visa tai visiškai neaišku (11). Čia vienintelės nuorodos gali būti Ptolemajo koordinatės, nors, kaip žinia, mokslininkai nesutaria, kaip jas perprasti. Vis dėlto, pasiremdami naujais Hanso-Jörgo Nüsse, Christiano Marxo ir Dieterio Lelgemanno pateiktais Ptolemajo koordinacių tyrimais galime sakyti, kad rytinis Ptolemajo Sudetų taškas nurodo Moravijos vartus, o vakarinis apima ir Rūdinius kalnus [23, 124] (12).

SŪDINŲ KAIMYNAI

Apsibrėžę mums rūpimų geografinių objektų padėtį, grįžkime prie sūdinų. Matome, kad jie gyvena ne prie Sudetų kalnų, bet per pora šimtų kilometrų toliau į pietus. Į šiaurę nuo sūdinų įsikūrę markomanai, į pietus – adrabaikampai, o tarp Sudetų kalnų ir Gabretos girios Ptolemajus mini gyvenus novaristus (varistus). Pradėkime nuo adrabaikampų (Αδραβαϊκάμποι). Be Ptolemajo jų niekas daugiau nemini, nors jie, anot mūsų autoriaus,

(8) Strabo, *Geogr.* VII, 1, 5: „ἔστι δὲ καὶ ἄλλη ὕλη μεγάλη Γαβρήτα ἐπὶ τὰδε τῶν Σοήβων, ἐπέκεινα δ' ὁ Ἐρκύνιος δρυμός· ἔχεται δὲ κάκεινος ὑπ' αὐτῶν“.

(9) Taip mano ir C. Mülleris [7, 265]: „Verisimilius est Campi fluvii accolae designari“.

(10) Ptolem. *Geogr.*, II, 11, 24: Žemiau marvingų kurionai, tada chaituorai ir iki Danubijaus upės – parmaikampai.

(11) Pavyzdžiui, G. Raschas [25, 93] Ptolemajo Sudetus tapatina su saksų Rūdiniiais kalnais ir rytuose juos juosiančiais Lužicos kalnais („Σούδητα ὄρη das sächsische Erzgebirge und das östlich angrenzende Lausitzer Gebirge“).

(12) Nuomonių apžvalgą žr. [28, 509–513; 8, 324–325].

2 pav. Taškai 42 ir 43 žymi Sudetų kalnų galus pagal Christiano Marxo perskaičiuotas Ptolemajo koordinates [23, 156]

gyvena prie pat romėnams gerai pažįstamo Dunojaus. Be to, Ptolemajus mini ir kitus Dunojaus šiaurinio kranto gyventojus – parmaikampus (Παρμαϊκάμποι), kurių taip pat niekas daugiau nemini. Tyrėjai šiuose varduose linkę įžiūrėti genties pavadinimą „kampai“ ir juos sieja su Dunojaus intaku Kampu – ši upė kaip tik turėtų būti į pietus nuo anksčiau aptartos Gabretos girios. Tad genties vardas apytikriai reikštų „kampiniai“. Tik ką reiškia pirmoji jų vardo dalis *adrabai ir *parmai – niekas nežino (13).

Tarp Sudetų kalnų ir Gabretos girios gyvenę varistai / novaristai (Ὀβάριστοι / Νουάριστοι) lotyniškuose šaltiniuose dažniau vadinami naristais. Jie, atrodo, išties turėjo ir kitą vardą – varistai. Galbūt vienu vardu jie vadino save patys, o kitu juos vadino kaimynai, o galbūt vienas iš šių vardų priklausęs „poetinei kalbai“. Tai nebūtų vienintelis toks atvejis

(13) Nuomonių apžvalgą ir kritiką žr. [26, 427–430].

tarp germanų genčių [22, 1099–1106]. Tačiau ir su dviem vardais jie nebuvo tokie sėkmingi kaip markomanai. Be Ptolemajo, naristus dar mini Tacitas (*Germ.* 42, 1) ir Dionas Kasijus (LXXI, 21), varistus – imperatoriaus Marko Aurelijaus biografiją rašęs Kapitolidas (*Hist. Aug.* IV, 22, 1). Naristai visuomet minimi greta markomanų – vyresniųjų markomanų vedami jie dalyvauja ir Markomanų karuose su Roma. Ir tai – paskutinis jų pasirodymas istorijoje: vėlesniuose įvykiuose jie jau nebeminimi.

Garsiausi iš Ptolemajo išvardytų genčių, be abejo, yra markomanai. Juos „Galų karo užrašuose“ pirmasis mini Cezaris (I, 51, 2) ir laiko iš Germanijos į Galiją įsiveržusių Ariovisto vadovaujamų svebų dalimi. Ariovisto svebai buvo atėję į pagalbą arvernam ir sekvanams kare su edujais, bet 58 m. pr. Kr. buvo sumušti Galijos užkariautojo Cezario ir turėjo grįžti į rytinį Reino krantą.

Bendrą Germanijos vaizdą pateikiantis Augusto laikų keliautojas ir geografas Strabonas (64 m. pr. Kr.–24 m. po Kr.) taip pat mini markomanus ir jų karalių Marobodą. Strabonas pirmasis pasakoja apie jų įsikūrimą Bohemijoje:

Strabonas, *Geogr.* VII, 1, 3: Ten taip pat yra Hercinijos giria ir gyvena svebų tautos. Kai kurios iš jų įsikūrusios pačioje girioje, tarp jų yra ir Boviaimas (Βοβίαϊμων), Marobodo (Μαραβόδου) karalystė. Pastarasis į šią vietą atsivedė daug tautų, taip pat savo tautiečius markomanus (Μαρκομμάνους). Mat, sugrįžęs iš Romos, iš paprasto žmogaus jis tapo valdovu. Jis ten gyveno dar būdamas jaunuoliu, bet Augustas jam parodė malonę. Sugrįžęs jis paėmė valdžią ir, be mano paminėtųjų, dar pajungė didelę lugijų (Λουγίους) tautą, taip pat dzumus (Ζούμους), gutonus (Γούτωνας), mugilonus (Μουγίλωνας), sibinus (Σιβίνους) ir semnonus (Σέμνωνας), didelę pačių svebų tautą (14).

Po pusšimčio metų Tacitas panašiai aprašo markomanų padėtį:

Tacitas, *Germ.* 42: Greta hermundurų gyvena naristai ir toliau markomanai bei kvadai. Markomanų šlovė ir jėga ypatinga: kadaise išstūmę bojus jie ir žemes sau gyventi įgijo jėga. Tačiau ir naristai su kvadais neprastesni. Čia tarsi Germanijos priekis, kiek eina Danubijumi. Markomanai ir kvadai, kiek siekia mūsų atmintis, turėdavo karalius iš savo genties – kilminga Marobodo ir Tudro giminė. Bet dabar jau ir svetimus pakenčia, tačiau karalių jėga ir galybė – iš Romos autoriteto. Retkarčiais jiems padeda mūsų ginklai, dažniau – pinigai, jų galia ne menkesnė (15).

(14) Strabo, *Geogr.* VII, 1, 3: „ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς καὶ τὰ τῶν Σοῦθβων ἔθνη, τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βοβίαϊμον τὸ τοῦ Μαραβόδου βασιλεῖον, εἰς δὲ ἐκεῖνος τόπον ἄλλους τε μετανέστησε πλείους καὶ δὴ καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῶ Μαρκομμάνους, ἐπέστη γὰρ τοῖς πράγμασιν οὗτος ἐξ ἰδιώτου μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον· νέος γὰρ ἦν ἐνθάδε καὶ εὐεργετεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ, ἐπανελθὼν δὲ ἐδυνάστευσε καὶ κατεκτήσατο πρὸς οἷς εἶπον Λουγίους τε, μέγα ἔθνος, καὶ Ζούμους καὶ Γούτωνας καὶ Μουγίλωνας καὶ Σιβίνους καὶ τῶν Σοῦθβων αὐτῶν μέγα ἔθνος, Σέμνωνας.“

(15) Tacitus, *Ann.*, II, 42: „Iuxta Hermundurorum Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt. Praecipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsus olim Boiis virtute parta. Nec Naristi Quadvae degenerant. Eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges mansere ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus: iam et externos patiuntur, sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana. Raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur, nec minus valent.“

Markomanų ir jų karalių santykiai su Roma – puikus Imperijos pasienio politikos pavyzdys, jį taikliai aprašė Tacitas. Romoje išaukęs Marobodas paskutinio amžiaus prieš Kristų paskutinį dešimtmetį siunčiamas vadovauti markomanams, ir, kaip matėme, jam neblogai sekasi: nuo Maino aukštupio jis atžygiuoja į Bohemiją ir pajungia aplinkines tautas. Tai galėjo atsitikti prieš 6 metus iki Kr. Romėnams tokia jo sėkmė pradeda nebepatikti, ir to paties Augusto kariuomenės vadas Tiberijus (ta proga pirmą kartą paminima romėnų kariuomenės stovykla Karnunte) planuoja žygi jį sumušti. Operacija jau buvo paruošta ir pradėta vykdyti, bet prasidėjęs sukilimas Panonijoje priverčia Tiberijų ją nutraukti (Velleius Paterculus II, 109–110). Romėnai nepamiršta, jų požiūriu, perdėm sustiprėjusio Marobodo (Tacitas, *Analai*, II, 63, 3) ir pasirūpina, kad tarp markomanų valdomų genčių kiltų noras jį nuverstį (16). Nuo markomanų atsimetę charuskai ir langobardai, vedami Arminijaus, sumuša Marobodą, o romėnai jam atsisako padėti (Tacitas, *Analai*, II, 47, 5). Devynioliktais metais po Kr. po Katvaldos perversmo galutinai valdžios netekęs Marobodas pasitraukia pas romėnus ir apgyvendinamas Ravenoje, „tarsi grasinant svebams, jog grįšiąs karaliauti, jei šie kada peržengtų leistas ribas“ (Tacitas, *Analai*, II, 63, 4) (17). Ten jis gyvena dar 18 metų, bet į markomanų žemes daugiau niekada nebegrižta. Kaip reziuumuoja Tacitas (*Analai*, II, 63, 5–6), „panašus ir Katvaldos (būtent jis nuvertė Marobodą 18 m. po Kr. cf. Tacitas, *Analai*, II, 62, 2) atvejis, ir atbėgo jis ten pat. Truputį vėliau, išvytas Vibilijaus vadovaujamų hermundurų pajėgų ir priimtas romėnų, buvo išsiųstas į Narboniškosios Galijos miestą Julijaus Forumą. Ir vieną, ir kitą lydėjusieji barbarai, kad nedrumstų provincijų ramybės, apgyvendinami už Dunojaus tarp Maro ir Kuzo upių, davus jiems karalių – Vanijų iš kvadų genties“. Vanijus markomanus valdys 30 metų, bet taip pat per daug sustiprėjęs („ilgainiui pasidarė išdidus ir kaimynų nekenčiamas“) bus nuverstas to paties hermundurų karaliaus Vibilijaus ir savo sesers sūnų Vangiono ir Sidono (Tacitas, *Analai*, XII, 29, 1). Šiuosyk jau imperatorius Klaudijus (valdo 41–54 m.) tęsia tą pačią romėnų politiką: „Klaudijus, nors ne sykį prašomas, neperskyrė kardu besivaidijančių barbarų, bet žadėjo Vanijui saugų prieglobstį, jei būtų išvytas“ (Tacitas, *Analai*, XII, 29, 2). Galiausiai taip ir atsitiko: „Vis dėlto jam pavyko pabėgti į Dunojuje laukusį laivyną. Netrukus iš paskos atvyko artimieji; gavę žemės, buvo apgyvendinti Panonijoje. Karalystę pasidaliję Vangionas su Sidonu buvo mums nepaprastai ištikimi...“ (Tacitas, *Analai*, XII, 30, 2). Galbūt vienas iš čia paminėtų markomanų karalių 69-ųjų metų pilietiniuose karuose („keturių imperatorių metai“) su savo bendravaldžiu Italiku palaikė Vespasianą (18).

Markomanų santykiai su romėnais buvo pablogėję Domiciano laikais (valdė 81–96 m.), kai šie atsisakė paremti Romą karuose su paskutiniuuoju Dakijos karaliumi Decebalu: Domicijanas prieš juos surengė žygi, bet pralaimėjo ir turėjo sudaryti taiką ir su markomanais, ir su Decebalu (19). Tik 97 m. imperatoriumi tapęs Nerva (96–98 m.) šventė pergalę prieš dakus (20). Nusistovėję markomanų santykiai su romėnais nesikeitė iki pat vadinamųjų Markomanų karų 166–173 m. ir 177–180 metais.

Archeologai markomanus sieja su vadinamaisiais Elbės germanais ir jų medžiaginės kultūros pėdsakų mėgina ieškoti Maino aukštupio baseine, dabartinėse Heseno, Frankonijos ir Tiuringijos (Hessen-Franken-Thüringen) žemėse, nors ir nesutaria, kaip

(16) Tacitas, *Analai*, II, 62, 1: „Druzas pelnė nemenką garbę pjudydamas germanus, kad palaužus Marobodą jie gautų galą.“ Cf. II, 44, 2.

(17) Čia ir toliau cituodamas Tacito *Analus* naudojuosi D. Dilytės vertimu.

(18) Tacitus, *Hist.* III, 5, 1: „Sido atque Italicus reges Sueborum“; cf. III, 21, 2.

(19) Dio Cassius, LXVII, 7, 1–2; LXVII, 5, 2–3.

(20) Plinius, Caius Caecilius Secundus, *Panegyricus* 8, 2.

juos tuo laikotarpiu atskirti nuo kitų germanų [18, 603–604]. Būtent iš čia, veikiausiai pralaimėjus Druzo vadovaujamiems romėnų legionams (21), 5 m. pr. Kr. Marobodo vedami jie persikelia į Bohemiją. Tą patvirtina ir archeologai, apytikriai tuo laikotarpiu datuojantys Bohemijoje randamus Elbės germanų kultūros artefaktus. Archeologai taip pat tvirtina, kad tose vietose gyvavusi keltų La Tène kultūra (keltai gyveno įtvirtintose *oppidum* tipo gyvenvietėse) suiro anksčiau, nei į Bohemiją atėjo markomanai: atrodo, kad jiems nereikėjo čia rodyti savo karinės galios, markomanai atėjo nors ir ne į tuščią, bet organizuotos keltų valdžios jau apleistą vietą (22). Keltai boijai I a. pr. Kr. buvo puolami Burvistos (Burebistos, vald. 82 ar 61–44 m. pr. Kr.) vadovaujamų dakų ir pralaimėjo, kas veikiausiai ir sukėlė archeologų matomą krizę. Kita vertus, markomanai Bohemijoje taip pat ilgai neužsibuvo: II a. pirmosios pusės istorikas Arijanas (Arrianus, apie 86 – apie 146 m.), vardydamas palei Dunojų gyvenančias tautas, pamini ir markomanus (23). Kada jie iš Bohemijos persikėlė į Dunojaus pakrantes, nustato archeologai, anksčiausius Elbės germanų kultūrai priklausančius radinius datuodami I a. viduriu, vadinasi, Romoje valdant Klaudijui, o markomanuose – Vanijui. Kaip matėme, Ptolemajus juos jau mini esant greta Dunojaus.

Apie markomanus dar turėtume pridurti tolesniam mūsų tyrimui svarbią detalę. Markomanai ypač garsėjo savo turtais. Sąmokslu nuvertęs Marobodą, Katvalda užima karaliaus rūmus ir greta buvusią tvirtovę. Tacito tvirtinimu (*Analai*, II, 62, 3:), jis „ten rado seną svebų grobį ir daug paskui kariuomenę sekančių smulkių prekybininkų bei pirklių (*lixae ac negotiatores*) iš mūsų provincijų. Prekybos laisvė, noras pasipelninti, pagaliau tėvynės užmarštis juos buvo perkėlusį iš savo gyvenviečių į priešų žemę.“ Savo turtais garsėjo ir arčiau prie Dunojaus persikraustęs Vanijus. Tacito vertinimu, ne kas kita, o garsas apie jo turtus sutraukęs daugybę priešų: „Mat artėjo nesuskaitoma aibė – lugijai ir kitos gentys, – pasklidus gandui apie karaliaus turtus, per trisdešimt metų Vanijaus sukauptus iš plėšikavimų ir duoklių“ (*Ann.* XII, 29, 3). Tuo neturėtume stebėtis: dabartinės Čekijos ir Slovakijos žemės ypač turtingos metalų. Be to, kaip tik šiose vietose prasideda ir toliau įvairiomis kryptimis veda svarbūs prekybos keliai: į pietus – Romos imperija ir kelias į Akvilėją ir Italiją; į pietryčius per Dakiją galima išeiti į Balkanų pusiasalį; sukant į šiaurės vakarus Elbe galima nukeliauti iki pat Šiaurės jūros, o kylant į šiaurę Oderiu, Varta ir, galiausiai, Vysla pasiekiami Baltijos jūra.

VARDAI

Greta bandymų identifiukuoti Ptolemajo minimus vietovardžius ir etnonimus pasiremiant jo teksto analize, gretinimu su dabartine geografine aplinka ir kitais Antikos šaltiniais, visą XIX a. ir didžiąją XX a. dalį buvo remiamasi ypatingu, sakytume, stebuklingu mokslu – etimologija. Tad pasižiūrėkime, prie kokių rezultatų atvedė kalbininkų teikiama mūsų nagrinėjamų dalykų analizė.

(21) Florus, *Epitoma* II, 30, 23.

(22) J. Tejral [18, 604]: „Die letzten Analysen deuten darauf hin, daß der Anknunft der markomannischen Gefolgschaften in Böhmen (9–6 v. Chr.) hier eine nicht lange, aber wichtige Übergangsphase vorrangig, die dem Untergang der kelt. Oppidakultur folgte und eine deutliche Kulturveränderung gegenüber der vorangegangenen Entwicklung darstellte.“

(23) Arrianus, *Alexandri anabasis* I, 3, 1–3: „... ἀφικνεῖται Ἀλέξανδρος ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν Ἴστρον, ποταμῶν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην μέγιστον ὄντα καὶ πλείστην γῆν ἐπερχόμενον καὶ ἔθνη μαχιμώτατα ἀπειργοντα, τὰ μὲν πολλὰ Κελτικά, ὅθεν γε καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῶ ἀνίσχουσιν, ὧν τελευταίους Κουάδους καὶ Μαρκομάνους· ἐπὶ δὲ Σαυροματῶν μοῖραν, Ἰάζυγας· ἐπὶ δὲ Γέτας τοὺς ἀπαθανατίζοντας· ἐπὶ δὲ Σαυρομάτας τοὺς πολλοὺς· ἐπὶ δὲ Σκύθας ἔστε ἐπὶ τὰς ἐκβολάς, ἴνα ἐκδιδοῖ κατὰ πέντε στόματα ἐς τὸν Εὐξείνιον πόντον.“

Lengviausias atvejis – markomanai. Tai aiškiai germaniškas sudurtinis žodis, apytikriai reiškiantis „pasienio, paribio gyventojai“ (vid. vok. aukšt. *marke*, sen. vok. aukšt. *marca*, sen. skand. *marka*, sen. angl. *mearc*, got. *marka* <germ. *mark- „siena, riba, pasienis“ cf. lot. *margo*) [8, 202–203]. Tačiau niekas nežino, kokią ribą galėtų reikšti toks jų pavadinimas. Galvojant, kad Elbės germanai sudarė kažkokį vieną etninį vienetą, kai kurie mokslininkai teigia, kad pietryčiuose (Maino aukštupys) gyvenę ir su keltų žemėmis besiriboję gentainiai kaip tik todėl ir gavo tokį markomanų, „pakraštinių“, lietuviškai „galindų“, vardą [35, 268].

Apie adribaikampus ir parmaikampus jau užsiminėme. Įtikimiausia teorija juos sieja su Dunojaus intaku Kampu, nors būta bandymų juos sieti ir su lot. *campus* „laukas“. Tiesa, Dunojaus baseine yra dar viena upė, kurią būtų galima sieti su kampais. Tai Chambas (vok. Chamb) – Regeno, kuris ties Regensburgu įteka į Dunojų, vidurupio intakas. Vis dėlto tokiu atveju kampai atsiduria gana toli nuo įsivaizduojamų Gabretos girios kalnų. Pats upės pavadinimas kildinamas iš keltų kalbos šaknies **cambo-* „lenktas“ ir turi analogijų kitose indo-europiečių kalbose, pavyzdžiui, liet. *kampas* (24). Kaip minėta, vardų elementams **adrabai* ir **parmai* pasiūlyta įvairių aiškinimų (tarp jų ir gretinimas su liet. „pirmas“ ir „antras“), bet nė vienas iš jų nesulaukė nors kiek platesnio pritarimo [25, 427–430; 8, 73–74].

Gabretos girios (Γαβρήτα ὄλη) pavadinimą kalbininkams iššifruoti lengviau. Mėginant jį perprasti remiamasi prielaida, kad tai turi būti keltiškas žodis. Ir išties, rekonstruojamas keltiškas žodis **gabro-* „ožys“, kildinamas iš ide. **kapro-* „ožys“, atpažįstamas gr. κάπρος, lot. *caper*, sen. isl. *Hافر*. Garso „k“ virtimas „g“ – analogijų turintis keltų kalbos pakitimas. Dėl priesagos -eta mažiau sutariama. Jai taip pat esama analogijų keltų vardažodžiuose, nors, kita vertus, ji paplitusi daug plačiau, nei siekia žinomas keltų arealas ir negali parodyti žodžio kilmės [26, 622].

Minėtas dėmuo -eta Gabretos girios kalnus giminiuoja su Sudetų (Σούδητα) kalnais. Apie pavadinimo šaknį dauguma kalbininkų sako tik tiek, kad ji yra ta pati, kaip ir netoliese, anot Ptolemajo, gyvenusių sūdinų (Σουδινοί / Σουδιανοί, Ptol. II, 11, 25). Tačiau dėl sūdinų visai neaišku. Kalbininkai bando rasti etimologijų, pagrįstų keltų kalba. Mėginta gretinti su lot. *sūdare* „prakaituoti“: lot. *sūd-* <ide. **sūoid-* > kelt. **swid-*, nors taip negali būti, nes lot. *sūd-* kyla iš ide. **sūoid-*. Tuomet sūdinai reikštų „prakaituojantys“, „garuojantys“. Kita versija – kildinti iš ide. **sūd-/sūd-* <ide. **sū-/sū-* „kiaulė“ + deminutyvinė priesaga -d-, nors tokia daryba keltų kalboms nebūdinga (25). Tuomet išeitų, kad sūdinai yra „paršiukai“, o Sudetų kalnai – „šerniukų kalnai“, ir tai sudarytų analogiją Gabretos „ožių“ giriai. Viena aiški išvada negatyvi: tai ne germaniškos kilmės žodis. Iš to, kas yra žinoma apie keltų kalbas, galima spręsti, kad ir ne keltiškos kilmės vardas (26). Vienintelis Julius Pokorny (27) prisimena, kad tas pats Ptolemajas III, 5, 21 sūdinus mini ir europinėje Sarmatijoje, ir svarsto, kad abiejų sūdinų vardas turėtų būti tas pats ir kildintinas iš ilyrų kalbos. Tačiau jo argumentas ne lingvistinis, o geografinis. Ilyrų todėl, kad, jo manymu, netoli nuo Sarmatijos sūdinų palei jūrą gyveną venedai (Οὐενέδαι), o jie, pasak J. Pokorny,

(24) Svarstydamas apie liet. *kampas* etimologiją, Ptolemajo kampus ir Dunojaus intaką Kampą prisimena ir Ernstas Fraenkeli [14, 214]: „Krahe IF 58, 219, Würzb. Jahrb. 1, 214. 219 vergleicht mit der Familie von lit. *kampas* etc. Auch illyr. ON mit dem Element **kam-pa-* wie Πάρμου, Ἀδρωβωί Κάμποι ndl. der Donau, *Campona* in Pannonien“.

(25) „Kiaulės“ hipotezei pritaria ir S. Karaliūnas [17, 84].

(26) Apie sūdinų vardo etimologiją žr. [8, 252–253].

(27) J. Pokorny pažiūras apžvelgia Fr. Grünzweigas (s.v. Sudet) [9, 325–326]. Bendriausius J. Pokorny ilyrų teorijos bruožus taikliai reziumuoja H. Kraheč, recenzuodamas jo knygą [20, 85–87].

esantys tikrų tikriausi ilyrai. Tačiau dabar ilyriška hipotezė nebeturi daug šalininkų (28). Mano žiniomis, be J. Pokorny ir juo sekančio R. Schmittleino (jų manymu, ilyrai sūdinai nuo Sudetų kalnų atsikraustę į Sūdovą), tarp kalbininkų niekas nėra kėlęs hipotezės, kad Padunojo sūdinai galėtų būti baltų sūdinų giminaičiai (29). Net S. Karaliūnas nesiginčydamas juos laiko „keltų tautele“ [17, 84]. Šiandien vokiečių archeologai pripažįsta negalį pasakyti, ne tik kokios tautos gyveno žemėse tarp Dunojaus ir Maino aukštupio germanų, bet net teigia kol kas esant neįmanoma turimos medžiagos suskirstyti į aiškesnes „kultūrines grupes“ (30).

DUNOJAUS SŪDINAI

Apibendrinant turimus duomenis apie Dunojaus šiauriniame krante įsikūrusius sūdinus galima pasakyti keletą dalykų. Visų pirma jų vardas nėra nei germaniškas, nei keltiškas. Tad kad ir kokia būtų jo kilmė, turėtume manyti, kad šių sūdinų vardas nėra jiems duotas kitų aplink gyvenusių keltų ir germanų tautų. Tenka manyti, kad šiuo vardu jie vadino patys save. Be to, jei jų vardas buvo perkeltas Sudetų kalnams, vadinasi, greta jų turėjo gyventi gana ilgą laiką. Jau minėjome, kad I a. pradžioje markomanai atsikelia į Bohemijos ir Moravijos žemes. Ten jie, be daugelio keltų genčių likučių, turėjo rasti ir mūsų aptariamus sūdinus. Istorijos šaltiniai rodo, kad markomanai, tad veikiausiai ir visos jų valdomos ar greta gyvenančios tautos, su romėnais palaikė labai intensyvius politinius, karinius ir prekybinius santykius.

Kitas identifikuojamas veiksmas – I a. viduryje, imp. Klaudijaus laikais, markomanai kerta Gabretos girios kalnus ir įsikuria arčiau Dunojaus. Kaip mums liudija Ptolemajas, greta jų, tik dar labiau į pietus, įsikuria ir Sudetų kalnų kraštą palikę sūdinai. Mes nežinome, ar sūdinai arčiau prie Dunojaus persikėlė anksčiau už markomanus, ar kartu su jais. Jei laikysime, kad vieta arčiau Dunojaus yra geresnė, galėtume manyti, kad sūdinai čia atsikraustė anksčiau, galbūt I a. pr. Kr., kai keltų pasaulyje vyko mums nežinomi jų kultūrą sunaikinę

(28) „Ilyrų“ teorija paplito XX a. viduryje archeologams ir kalbininkams (G. Kossina, J. Pokorny, H. Krahe) mėginant kokią nors kalbinę ir etninę tapatybę priskirti Vidurio Europoje plačiai paplitusiai „urnų laukų“ ir Lužitėnų archeologinei kultūrai (apytikriai 1300–500 m. pr. Kr.). Savo ruožtu kalbiniai duomenys rodo artimą kalbinį ryšį teritorijoje tarp Baltijos ir Adrijos jūrų. Remiantis onomastikos tyrimais iškelta hipotezė, kad tai turėjusi būti ilyrų, dar vadinamų venedais, kalba, ir čia Ptolemajo rytiniame Baltijos krante apgyvendintų venedų argumentas labai tiko. Vis dėlto vėliau ilyrų hipotezės teko atsisakyti, nes Ilyrijoje (dab. Albanijos ir Bosnijos Hercegovinos žemės) išlikusios su ilyrais siejamos kultūros archeologiniai tyrimai rodo, kad ji nuosekliai ir be pertrūkių perėjo iš bronzos amžiaus į geležies amžių, vadinasi, nėra atėjusi iš šiaurės, iš vadinamosios „urnų laukų“ kultūros zonos, kurios dalis yra ir Lužitėnų kultūra. Šiandien archeologai gana vieningai „urnų laukų“, Lužitėnų ir Halštato kultūras sieja su keltais. Tačiau kalbininkai (H. Krahe) taip paprastai pasiduoti nebuvo linkę ir iškėlė hipotezę, kad vis dėlto turėtų būti kokia nors plačiai paplitusi indoeuropietiška „senoji europiečių“ („alteuropäisch“) kalba, davusi pavadinimus Europoje plačiai paplitusiems tam tikro tipo vandenvardžiams. Tiesa, čia pat kilo klausimų, ar šią „senąją europiečių“ kalbą reikia skirti nuo ide., ar ne. Plačiau žr. [9, 13–14; 11, 66–70].

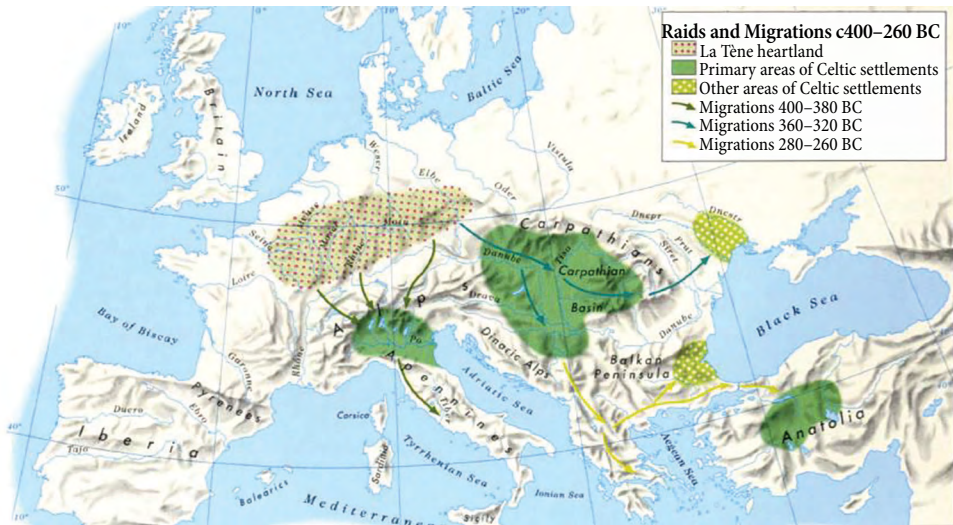
(29) Tokią hipotezę yra iškėlęs archeologas E. Jovaiša [16, 144, 153].

(30) H. Steuer [30, 106]: „Welche Bevölkerungsgruppen zur Zeit des Arminius und des Marbod, dann im gesamten 1. Jahrhundert n. Chr., weiter südlich von den Kulturgruppen der Rhein-Weser-Germanen und der Elbgermanen, also südlich vom Main bis zur Donau, gesiedelt haben, gegen die dann im 2. Jahrhundert von den Römern der Limes ausgebaut wurde, erfährt man aus keinem der Kartenbilder, die hier weiße Flächen belassen. Der Forschungsstand ist für diese Gebiete noch so dürftig, dass man keine Kulturgruppen konstruieren kann, obgleich die Landschaften sicherlich nicht unbesiedelt waren.“

pokyčiai. Kad ir kaip būtų, tokį vaizdą mums fiksuoja „momentinė Ptolemajo nuotrauka“. Vadinasi, Ptolemajo aprašyta situacija apibūdina I a. antros pusės – II a. vidurio padėtį. II a. pabaigoje prasidėjusių Markomanų karų laikotarpiu markomanų kaimynai sūdinai jau niekur nebeminimi, o ir patys šiuos karus pralaimėję markomanų likučiai perkraustomi į Imperijos žemes ir galutinai asimiliuojami V amžiuje.

SŪDUVOS SŪDINAI IR DUNOJAUS SŪDINAI

Pirmiausia turėtume suprasti, kad dalis sūdinų nuo šiaurinio Vyslos kranto iš principo galėjo nukeliauti ir įsikurti prie Sudetų kalnų. Toks tautų judėjimas, ypač iš šiaurės į pietus, nėra kuo nors ypatingas, istorijoje nežinomas ar precedento neturintis įvykis. Čia galėtume prisiminti kad ir tuos pačius keltus, kurie III a. pr. Kr. pradžioje iš dabartinės Slovakijos ir Čekijos žemių palei Dunojų ir Didžiąją Moravą leidžiasi į pietryčius ir pietus, siaubia Balkanus (Ilyrija, Makedonija, Graikija, Trakija), persikelia per sąsiaurius ir dabartinės Ankaros apylinkėse įkuria valstybę, galiausiai gavusią Galatijos vardą.

3 pav. Keltai IV–III a. pr. Kr. Geltonomis rodyklėmis pažymėtas keltų žygis nuo Dunojaus krantų į Anatoliją 280–260 m. pr. Kr. [36, 59]

Taip pat galime prisiminti ir jau aptartus markomanus, kurie per vieną šimtmetį (nuo I a. pr. Kr. vidurio iki I a. po Kr. vidurio) iš Elbės vidurupio nužygiuoja pakariauti į Galiją už Reino, grįžta atgal, persikrausto į Bohemiją, o tada dar labiau pasislenka į pietus prie Dunojaus pakrančių. Tad kodėl negalėtume manyti, kad sūdinai nuo šiaurinio Vyslos žemumio kranto nužygiavo iki Sudetų kalnų (gana įprasta kryptis iš šiaurės į pietus), ten gyveno tam tikrą laiką, o vėliau dar truputį pasislinko arčiau Dunojaus? Nėra jokios priežasties *a priori* atmesti tokios galimybės.

Prie panašios minties veda svarstymas ir apie sūdinų vardą. Sakėme, kad jis nėra nei keltiškas, nei germaniškas. Vadinasi, turime manyti, kad tai jų pačių turėtas ir atsineštas vardas.

Be to, jei Sudetų kalnų vardas Ptolemajo paliktoje žinutėje išties susijęs su sūdinais, vadinasi, jie prie šių kalnų turėjo gyventi gana ilgai, kad net jiems išsikėlus toliau į pietus, kalnai tebebuvo vadinami jų vardu. Sudetų kalnų pavadinimo tikrumą, mūsų supratimu, turėtų liudyti ir tai, kad jis sudarytas su priešaga, o ne vien kilmininko linksniu paminint greta gyvenančios tautos pavadinimą (pvz., Sarmatų kalnai, Venedų kalnai, Budinų kalnai, etc.). Tačiau grįžkime prie giminystės su Sūduvos sūdinais. Ir vienų, ir kitų vardo etimologija galėtų būti baltiška, hidroniminės kilmės [10, 89–100; 10, 514], kaip ir daugelio kitų baltų genčių. Net ir nežinant tikslios šio vardo kilmės etimologijos, nėra jokios būtinybės manyti, kad jų kilmė skirtinga.

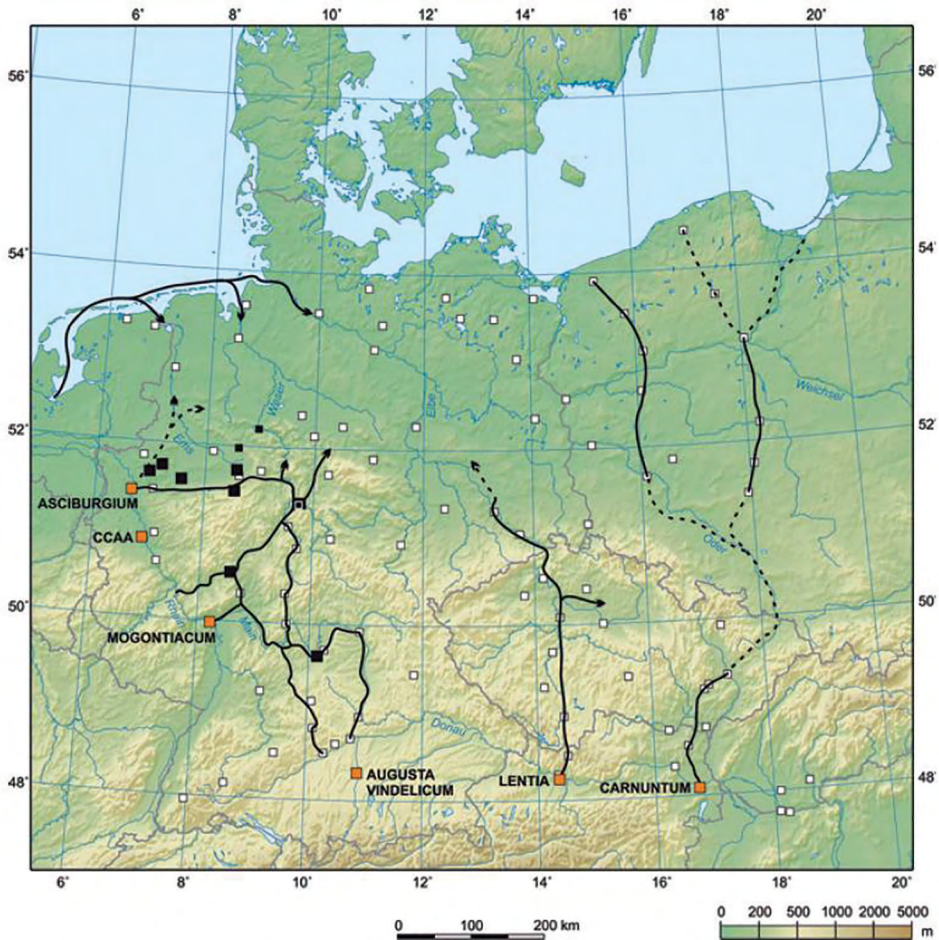
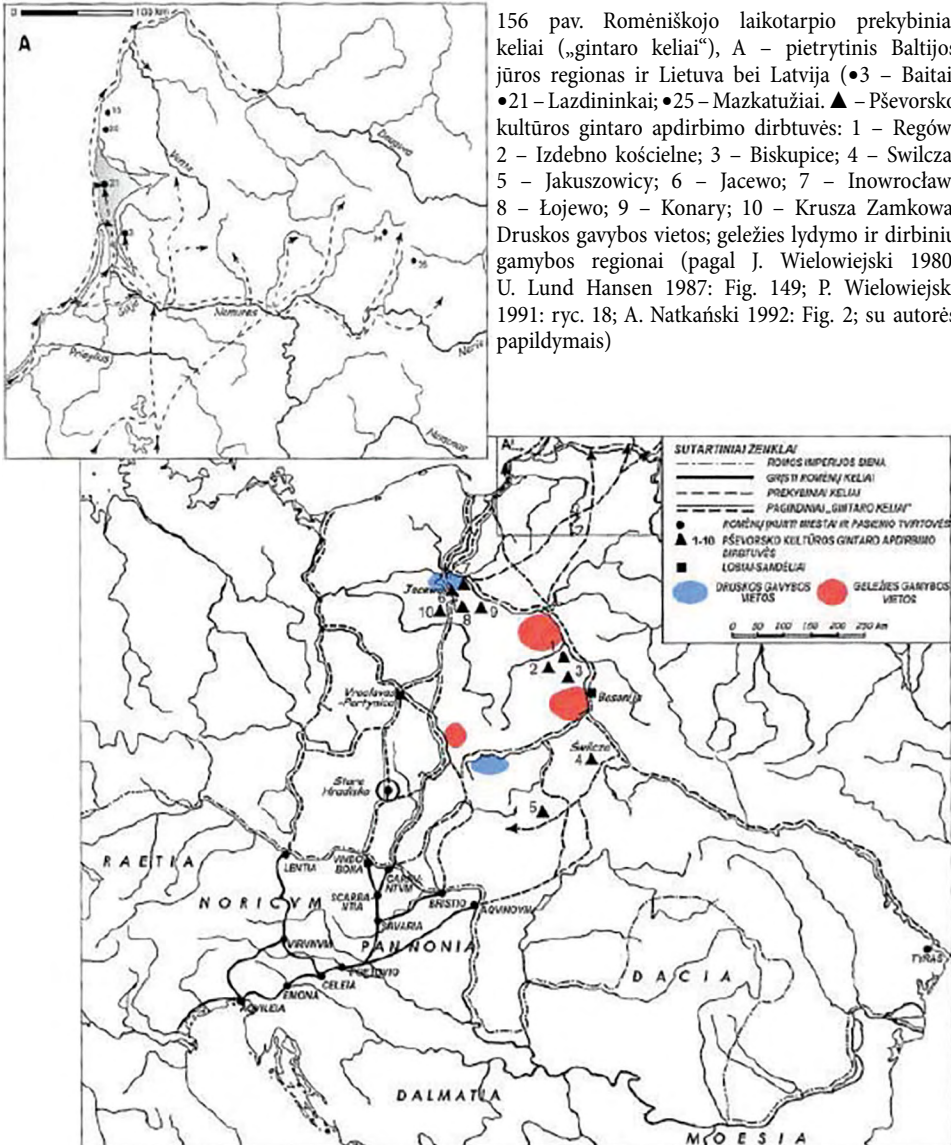

Abb. 7. Rekonstruiertes Wege- und Kommunikationsnetz nach den entzerrten Koordinaten. Weiße Quadrate = *Poleis*; schwarze Quadrate = römische Lager und Wachposten der augusteischen Zeit; rote Quadrate = römische Städte.

4 pav. Prekybos ir komunikacijos keliai pagal Ch. Marxo perskaičiuotas Ptolemajo koordinates. Balti kvadratėliai – Ptolemajo minimi „miestai“ (*poleis*), juodi – romėnų stovyklos ir sargybos postai, oranžiniai – romėnų miestai [23, 146]

Pagaliau archeologų pateikiama medžiaga, mūsų supratimu, taip pat galėtų liudyti artimą abiejų sūdinų dalių ryšį. Jų teigimu, Vysla svarbiu prekybos keliu tampa VIII–IV a. pr. Kr., kai dab. pietų Lenkijos, Slovakijos, Čekijos ir pietryčių Vokietijos žemėse susiformuoja keltiškos pirma Halštato, o vėliau La Tène kultūros. Būtent jų rankose atsiduria svarbūs vario ir druskos resursai. Nuo IV a. pr. Kr. šių kultūrų įtaka matoma ir baltų kraštų archeologinėse kultūrose, o susekamas baltų pėdsakas – gintaras – keltų

5 pav. Romėniško laikotarpio prekybos keliai [6, 262, cf. 264; 271]

kultūrose rodo buvus abipusį ryšį. Kaip pastebi archeologai, artimiausi baltams šių žaliavų šaltiniai buvo Bohemijos vario ir alavo rūdynai Vidurio Slovakijoje ir Vidurio Vokietijoje (Tiuringija) bei Rytų Alpių kalnuose buvusios vario ir alavo kasyklos [6, 193] – visa tai keltų žemės, kurių įtaka ryški ir pietiniam baltų kultūrų arealui. „Ankstyvajame geležies amžiuje vakarų baltų pilkapių kultūros žmonės atsidūrė tranzitinės prekybos tarp pietinių Europos regionų ir Pomeranijos bei Lužitėnų kultūrų zonoje... Antropomorfinių ar veidinių urnų kultūra, turėjusi įtakos vakarų baltų pilkapių kultūrai Semboje ir Mozūrijos ežeryne, yra neabejotinas transkontinentinių Halštato laikų ryšių palikimas“ [6, 251].

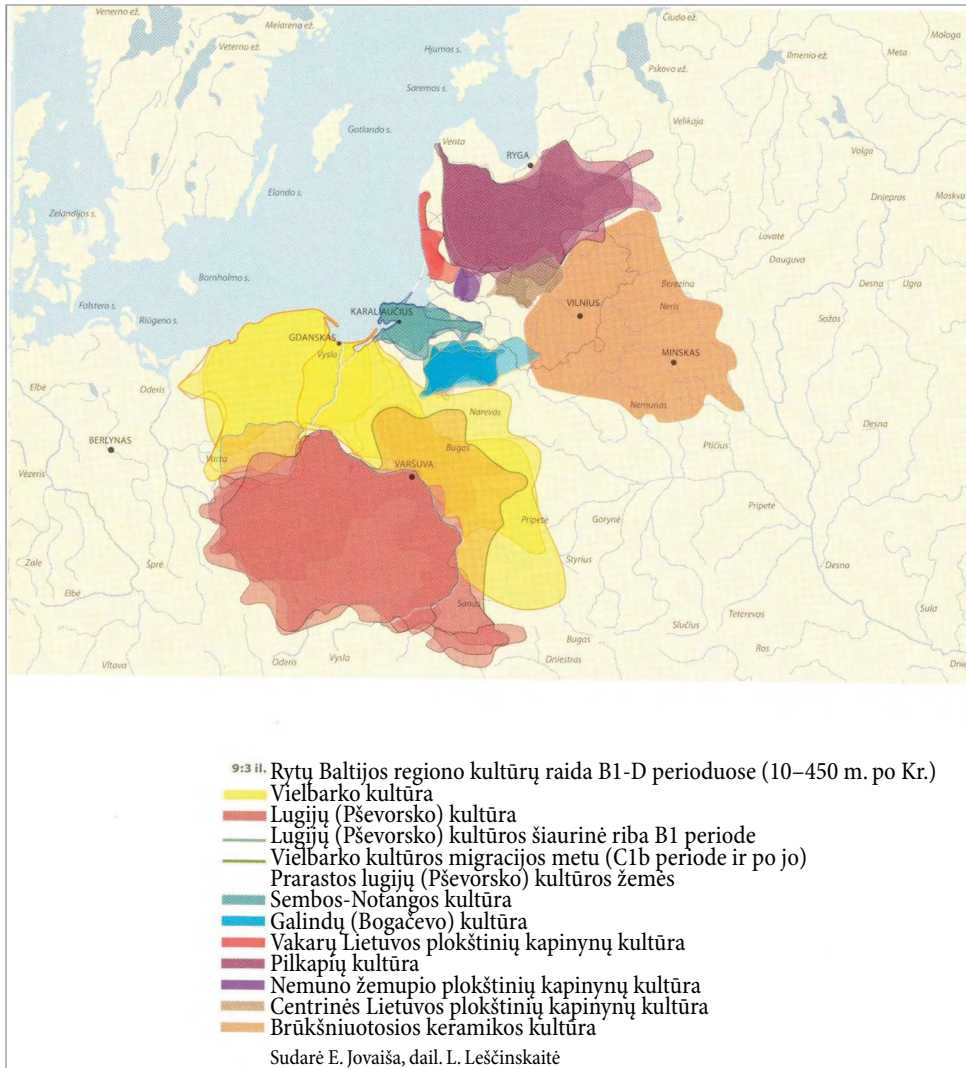
Kita vertus, baltų kraštų archeologiniai tyrimai rodo, kad keltų žalvario dirbinių importas Lietuvos teritoriją pasiekia dviem keliais, iš kurių mažesnis eina pajūriu nuo Vyslos link Nemuno deltos ir skirtas pajūrio kraštui iki pat Palangos ir Ventspilio, o didesnis ir svarbesnis kryžiuojasi žemėse į rytus nuo Mozūrų ežeryno, viena šaka suka link Tilžės ir Tauragės, kita – link Kauno apylinkių ir Nemunu, Nevėžiu, Dubysa bei Nerimi pasklinda po kraštą. Pažiūrėję į vietą, kur šie keliai kryžiuojasi, matysime, kad tai yra Ptolemajo Sarmatijos sūdinų ir vėlesnių sūduvių žemės [6, 271]. „Kaip rodo archeologinė Vidurio ir Rytų Lietuvos medžiaga, Bogačevo kultūros žmonės, taip pat ir Suvalkų krašto gyventojai, jau II a. ir vėlyvučiu romėniškuoju periodu palaikė akivaizdžius ryšius, formuojančius gana bendrą kultūrinę erdvę“ [6, 266]. Apibendrinęs archeologų tyrimus, E. Jovaiša iškelia aikštėn ir žemėlapiais iliustruoja Bogačevo (jo vadinamos galindų-sūduvių vardu) kultūros ir Rytų Lietuvos brūkšniuotosios keramikos kultūrų ryšius [16, 43–49].

Kalbėdami apie Pavyslio sūdinus ypač turėtume atkreipti dėmesį į vadinamąją Bogačevo archeologinę kultūrą. Tyrėjai dažnai ją tapatina su Ptolemajo minimais galindais, tačiau kur kas logiškiau ją tapatinti su sūdiniais (31). Šiuo atveju mums svarbu trys dalykai: šie sūdinai turi savo gintaro, randamo prie Snerdvės ir kitų Mozūrų ežerų (32); šioje Bogačevo kultūroje labai gausu romėniško importo [5, 450]; būtent per šių sūduvių žemes prekybos keliai veda į dabartinės Lietuvos teritoriją.

Jei pažiūrėtume į kitą to kelio galą, atsidurtume mūsų jau aptartose žemėse – Moravijoje prie Sudetų (vario, alavo ir druskos išteklių). Dar daugiau, būtent tomis vietomis ir toliau eina garsusis gintaro kelias, jungiantis Vyslos žemupį, rūdingus kalnus ir toliau besitęsiantis iki pat Apeninų pusiasalio. Ir šitas kelias veikė dar iki romėnams pasiekiant Dunojaus krantus, kai Tiberijus 6 m. po Kr. įkuria Karnunto karo stovyklą.

(31) Tradiciškai galindams ją priskiria jau J. K. Zeussas [37, 271]: „Ueberraschend zeigen sich die beiden ersten Völker noch in später Zeit unter den Preussen wieder in den Umgebungen des Spirdingsees, von Dusburg *Galinditae* und *Sudowitae* genannt, jene auf der West- und Südseite des Sees, diese in Nordost.“ Juo seka ir C. Mülleris [7, 425] bei juo besiremiantys autoriai [29, 649–660, ypač 658–660]. Šių vokiečių mokslininkų atribucija remiasi Viduramžiais fiksuojamomis galindų ribomis. Vis dėlto neturėtume manyti, kad jos turi visiškai sutapti su prieš tūkstantį metų buvusiomis sūdinų ir galindų ribomis. Apie sūdinus lokalizuojant archeologams iškilusias abejones žr. [4, 3–10].

(32) A. Bliujienė [6, 64]: „Neogeno nuogulose Narevo ir Bugo upių baseinuose tebėra nemaža gintaro telkinių (Kosmowska-Ceranowicz 2002: mapa 3). Palyginti daug gintaro randama Kurpių (Šiaurės Mazovija) regione ir Bydgoščio vaivadijoje (Bory Tucholskie). Čia gintaras slūgso tik 60–90 cm gylėje, todėl jo gausiai randama ariant. Šiuose regionuose gintarą išplauna gruntiniai vandenys, todėl jo aptinkama šlapiose pievose, pelkėse, kasant šulinius ir dirbant kitus darbus (T. Pietrzak 1984: 51; 2002: 13, 14). Mozūrijos ežeryne, Dargino, Mamrų ir Švencaitų (Świecajty) ežerų pakrantėse po stiprių audrų taip pat randama nemaža bangų išplauto gintaro (T. Pietrzak 2002: 18).“ Dar žr. [5, 450]. Apie Užnemunės kultūros problemas ir ryšius su Bogačevo kultūra žr. [15, 174–175].

6 pav. Archeologinės kultūros tarp Oderio ir Dauguvos I–V amžiuje. E. Jovaiša Bogačevo kultūrą (pažymėta turkio spalva) tradiciškai priskiria galindams [15, 166]

Archeologai pateikia dar vieną svarbią gairę, pravarčią mums mėginant pagrįsti hipotezę, kad šiaurinėje Moravijoje prie Moravijos vartų galėjo gyventi su Baltijos gintaro prekyba susijusi gentis. Jų teigimu, keltų pasaulis gintaru menkai tesidomėjo: plačiose jų žemėse mažai randama gintaro dirbinių. Tačiau keliose vietovėse archeologai randa didelius gintaro sandėlius ir ryškius jo apdirbimo pėdsakus – tai Komorovo vietovė keliolika kilometrų į šiaurę nuo Poznanės [21, 195–200], Partnyce prie Vroclavo ir ypač Stare Hradsko šiaurės Moravijoje [6, 248]. Moravijoje apskritai randama santykinai daug gintaro, kuo, pavyzdžiui, nepasizymi Bohemija. Tad kodėl negalėtume manyti, kad kažkur Moravijoje greta

Sudetų kalnų gyveno su gintaro išteklių kraštu susiję sūdinai, kurie bendradarbiavo su keltais, jiems, be kita ko, parūpindami gintaro, o patys į šiaurę siūsdami vario ir alavo lydinius? Čia galėtume įsivaizduoti analogiją su Viduramžių miestais, pavyzdžiui, Vilniumi, kuriame turime vokiečių, rusų, žydų, totorių kvartalus su savo šventovėmis, gatvėmis, gyvenimo papročiais ir amatais ar verslais.

SŪDUVIŲ ISTORIJS REKONSTRUKCIJS BANDYMAS

Kaip pažymi A. Bliujienė, „transkontinentinė prekyba išjudino iš sąstingio rytinį Baltijos jūros regioną ir turėjo įtakos šio regiono ūkinei plėtrai. Todėl jau I tūkst. pr. Kr. viduryje susiformavo Vyslos, kaip didelės prekybinės arterijos, kelias“ [6, 251], kuriuo cirkuliavo ne tik mainomos prekės, bet ir žmonių gyvenimą veikiančios idėjos. Kokie politiniai procesai – karai, tautų kraustymasis, badas ar kokios kitos priežastys – davė pradžią šiems procesams, mes nežinome – prekyba paprastai būna pasekmė, o ne priežastis. Tačiau viena aišku: kad tarp tautų vyktų tolimoji prekyba, keliai turi būti gana saugūs. Vadinasi, nemažai tautų turėjo susitarti dėl nekonfliktiškų tarpusavio santykių. Antraip keliais negalėtų judėti jokios prekės.

Pagrindinė baltų pasaulio vieta, per kurią į jį patekdavo ir iš kurios iškeliavo mainomos prekės, buvo žemės į šiaurę nuo Vyslos žemupio link Mozūrų ežeryno. Kažkur šiame krašte Ptolemajas ir apgyvendina sūdinų gentį. Gerokai vėlesni Viduramžių dokumentai (Danijos mokesčių knyga, Petras Diusburgietis ir kt.) nuo XIII a. liudija, kad jame tebegyvena sūduviai, ir kraštą vadina Sūduva.

Sūduvių vieta baltų pasaulio pietuose ypač svarbi galėjo tapti todėl, kad dalis jų veikiausiai tarp IV ir I a. pr. Kr. įsikūrė tarp keltų šiaurinėje Moravijoje. Jie ten turėjo gyventi gana ilgai, jei jų vardu buvo pavadinti ir greta esantys Sudetų kalnai. Jų buvimą tame regione galbūt liudija ir keltams kitur nebūdinga gintaro dirbinių gausa. Gyvendami keltų pasaulyje greta vario ir druskos kasyklų Moravijos sūdinai galėjo kontroliuoti ir šių svarbių išteklių tiekimą į baltų kraštus, ir gintaro žaliavos bei dirbinių judėjimą toliau į pietus.

Tokia galbūt bent jau pora amžių buvusi padėtis pasikeitė, kai I a. pr. Kr. viduryje keltų pasaulį ištiko krizė. Ją veikiausiai sukėlė pralaimėti karai dakams ir Cezario legionų išjudinti germanai. Pačioje pirmojo amžiaus pradžioje iš Maino aukštupio į Bohemiją atsikėlę markomanai žymi pokytį. Kaip minėta, I a. viduryje markomanai pajuda toliau į pietus ir įsitaiso tarp Bohemijos kalnų (Gabretos giria) ir Dunojaus. Ptolemajo liudijimu, greta jų matome ir galbūt anksčiau čia atsikėlusius sūdinus. Kaip jau sakėme, markomanai tuo metu palaiko labai gyvus politinius, karinius ir prekybinius santykius su Imperija ir yra Romos klientai. Dar arčiau Dunojaus, šiaurinės Romos imperijos sienos, gyvena ir sūdinai. Plinijaus minimas Nerono laikų raitelis, vadovavęs ekspedicijai į gintaro radimvietes (NH 37, 45), galėjo kliautis kaip tik šių sūdinų pagalba. Tokia padėtis galėjo trukti dar gerą šimtą metų iki Markomanų karų pradžios 166–180 metais.

Sprendžiant iš archeologinių radinių baltų žemėse, Markomanų karų laikotarpiu prekyba gintaro keliu nenutrūksta ir III a. pradžioje, tik dar labiau pagyvėja bei trunka visą amžių (33). Ar iš to galime spręsti, kad Padunojo sūdinai, nepaisant visų Markomanų karų peripetijų, lieka savo vietoje ir toliau koordinuoja Sūduvos sūdinams svarbią prekybą? Sunku pasakyti. Greičiausiai jie išnyksta, nes daugiau jokie vėlesni šaltiniai Dunojaus sūdinų nebemini.

Gauta 2024 06 15
Priimta 2024 07 04

(33) E. Jovaiša [16, 90–102] prieina tokią išvadą, išanalizavęs palaidojimuose randamas romėnų monetas. A. Bliujienė [5, 459] remiasi lenkų autorių tyrimais.

Šaltiniai ir literatūra

- [1] ALEKNA, Darius. Klaudijus Ptolemajus apie Vyslą ir jos apylinkes. *Lituanistica*, 2020, T. 66, Nr. 2(120), p. 67–94.
- [2] ALEKNA, Darius. Ptolemajo „Geografijos“ tyrimai: kas (ne)gyveno dešiniajame Vyslos krante? *Lituanistica*, 2022, T. 68, Nr. 4(130), p. 292–318.
- [3] ARRIANUS. *Flavii Arriani quae exstant omnia*. Eds. A. G. Roos et G. Wirth. Leipzig: Teubner, 1967.
- [4] ASTRAUSKAS, Audrius. K. Ptolemėjo minimų sūdinų lokalizavimo problema. *Lituanistica*, 1990, Nr. 4, p. 3–10.
- [5] BLIUJIENĖ, Audronė. *Lietuvos priešistorės gintaras*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
- [6] BLIUJIENĖ, Audronė. Romėniškasis ir tautų kraustymosi laikotarpiai. *Lietuvos Archeologija*. T. III. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2013.
- [7] Claudii Ptolemaei *Geographia*. Ed. C. Müller. Vol. 1–2. Paris: Firmin-Didot, 1883–1901.
- [8] *Die altgermanischen Ethnonyme. Ein Handbuch zu ihrer Etymologie*. Von Alexander Sitzmann, Friedrich E. Grünzweig; unter Benutzung einer Bibliographie von Robert Nedoma. Herausgegeben von Hermann Reichert. (Philologica Germanica 29). Wien: Fassbaender, 2008.
- [9] *Die altgermanischen Toponyme sowie ungermanische Toponyme Germaniens. Ein Handbuch zu ihrer Etymologie*. Corinna Scheungraber und Friedrich E. Grünzweig, unter Benutzung einer Bibliographie von Robert Nedoma. Herausgegeben von Hermann Reichert. (Philologica Germanica 34). Wien: Fassbaender, 2014.
- [10] DINI, Pietro U.; NOWAKOWSKI, Wojciech. Soudinoi. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 29. Vollst. neubearb. und stark erw. Aufl., von Heinrich Beck, Dieter Geuenich, Heiko Steuer. Berlin, Boston: De Gruyter, 2005, p. 513–520.
- [11] DINI, Pietro Umberto. *Baltų kalbos: lyginamoji istorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
- [12] DIO, Cassius. *Cassii Dionis Cocceiani Historiarum Romanarum quae supersunt*. 3 vols. Berlin: Weidmann, 1895–1901.
- [13] FLORUS. *Epitoma de Tito Livio bellorum omnium annorum DCC*. Ed. O. Rossbach. Lipsiae, Teubner, 1896.
- [14] FRAENKEL, Ernst. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 2. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965.
- [15] JOVAIŠA, Eugenijus. *Aisčiai. Kilmė*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvos mokslų akademija, 2012.
- [16] JOVAIŠA, Eugenijus. *Aisčiai. Raida*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvos mokslų akademija, 2014.
- [17] KARALIŪNAS, Simas. *Baltų etnonimai*. Vilnius: LKI, 2015.
- [18] KEHNE, Peter; TEJRAL, Jaroslav. Markomannen. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 19. 2. vollst. neubearb. und stark erw. Aufl., Heinrich Beck, Dieter Geuenich, Heiko Steuer. Berlin, Boston: De Gruyter, 2001, coll. 581–615.
- [19] KLAUDIOS PTOLEMAIOS. *Handbuch der Geographie*. Griechisch-Deutsch. Hrsg. von A. Stückelberger und G. Graßhoff unter Mitarbeit von F. Mittenhuber, R. Burri, K. Geus, G. Winkler, S. Ziegler, J. Hindermann, L. Koch, K. Keller. Einleitung, Text und Übersetzung, Index. 1. Teil: Einleitung und Buch 1–4; 2. Teil: Buch 5–8. Basel: Schwabe, 2017².
- [20] KRAHE, Hans. *Indogermanische Forschungen*. Strassburg Bd. 58 (1, 1942), p. 85–87.
- [21] MALINOWSKI, Tadeusz. An Amber Trading-Post in Early Iron Age Poland. *Archaeology*, 1974, Vol. 27, No. 3, p. 195–200.

- [22] NEUMANN, Günter; GÜNNEWIG, Beatrix. Naristen. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 20. 2. vollst. neubearb. und stark erw. Aufl. von Heinrich Beck, Dieter Geuenich, Heiko Steuer. Berlin, Boston: De Gruyter, 2002, coll. 1099–1106.
- [23] NÜSSE, H.-J.; MARX, Ch.; LELGEMANN, D. Germania magna – Ein neuer Blick auf eine alte Karte. Entzerrte geographische Daten des Ptolemaios für die antiken Orte zwischen Rhein und Weichsel. *GERMANIA. Anzeiger der Römisch – Germanischen Kommission des Deutschen archäologischen Instituts*. Jahrgang 89, 2011, 1.–2. Halbband. Frankfurt a. M.: Verlag Philipp von Zabern, 2013.
- [24] PLINIUS, Caius Caecilius Secundus. *Panegyricus*. Ed. M. Schuster. Lipsiae: Teubner 1958.
- [25] RASCH, Gerhard. Antike geographische Namen nördlich der Alpen. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Ergänzungsbände, 47. Berlin, Boston: De Gruyter, 2005.
- [26] REICHERT, Hermann. Gabreta. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 10. 2. vollst. neubearb. und stark erw. Aufl. von Heinrich Beck, Dieter Geuenich, Heiko Steuer. Berlin, Boston: De Gruyter. 1998, coll. 621–623.
- [27] REICHERT, Hermann. Kampoi. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 16. 2. vollst. neubearb. und stark erw. Aufl. Heinrich Beck, Dieter Geuenich, Heiko Steuer. Berlin, Boston: De Gruyter, 2000, coll. 427–430.
- [28] REICHERT, Hermann. Soudeta ore. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 29. 2. vollst. neubearb. und stark erw. Aufl. von Heinrich Beck, Dieter Geuenich, Heiko Steuer. Berlin, Boston: De Gruyter, 2005, coll. 509–513.
- [29] SCHMID, Wolfgang P.; TIMPE, Dieter; WENSKUS, Reinhard; NOWAKOWSKI, Wojciech. Galinder. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 10. Hrsg. von W. Heizmann, S. Patzold. Berlin, New York: De Gruyter, 1998, coll. 649–660.
- [30] STEUER, Heiko. „Germanen“ aus Sicht der Archäologie Neue Thesen zu einem alten Thema. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Ergänzungsbände 125. Berlin, Boston: De Gruyter, 2021.
- [31] STRABO. *Strabonis Geographica*. Ed. A. Meineke. Leipzig: Teubner, 1877.
- [32] TACITAS, Publijus Kornelijus. *Analai. Nuo Dieviškojo Augusto mirties*. Vertė D. Dilytė. Vilnius: Margi raštai, 2005.
- [33] TACITUS, Cornelius. *Annales (Ab excessu diui Augusti)*. Ed. H. Heubner. Lipsiae: Teubner, 1994.
- [34] TACITUS, Cornelius. *Historiae*. Ed. H. Heubner. Lipsiae: Teubner, 1978.
- [35] TACITUS. *Germania*. Ed. J. B. Rives. Clarendon Ancient History Series. Oxford University Press, 1999.
- [36] TWIST, Clint. *Philip's Atlas of the Celts*. London: Georg Philip, 2001.
- [37] ZEUSS, J. K. *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München: Beilgnaz Joseph Lentner, 1837.

DARIUS ALEKNA

The Ptolemaic Sudovians along the Danube and the Vistula: In Search of Similarities

Summary

Scholars interested in the study of the ancient Balts are undoubtedly informed that Ptolemy (c.100–170) mentions at least two tribes, the Galindians (Γαλίνδαι) and the Sudovians (Σουδινοί), on the northern bank of the Vistula River (*Geogr.* III, 5, 21), the presence of which is also recorded in the documents of the Teutonic Order from the thirteenth and the fourteenth centuries. What is much less well known is that he mentions the Sudovians (Σουδινοί/Σουδιανοί) on the northern bank of the Danube (*Geogr.* II, 11, 25), and that linguists also associate the Sudeten Mountains with this tribe of Sudovians (*Geogr.* II, 11, 7; II, 11, 23: Σούδητα ὄρη), the localisation of which is also problematic. Drawing on the knowledge of the south-eastern edge of Ptolemy's Germania – the rivers, mountains, and the peoples he mentions – the paper attempts to locate more precisely these Sudovians along the Danube. By collecting and summarising all contemporary knowledge of their neighbours, the Marcomanni, the Varisci, etc. (Caesar, Strabo, Arrian, Pliny, Tacitus, etc.), an attempt is made to place them in the context of a more general history of the region of the first and second centuries. Finally, the hypothesis that the Sudovians along the Danube could have been part of the Sudovians of the Vistula, who were involved in the migration of peoples of the time, is supported by geographical, linguistic, and archaeological arguments and by the more general patterns of movement of peoples in the Barbaricum area. The author identifies the Sudovians along the Vistula with the Bogaczew culture.

Keywords: Ptolemy, Sudovians, Sudeten Mountains, amber route, Marcomanni